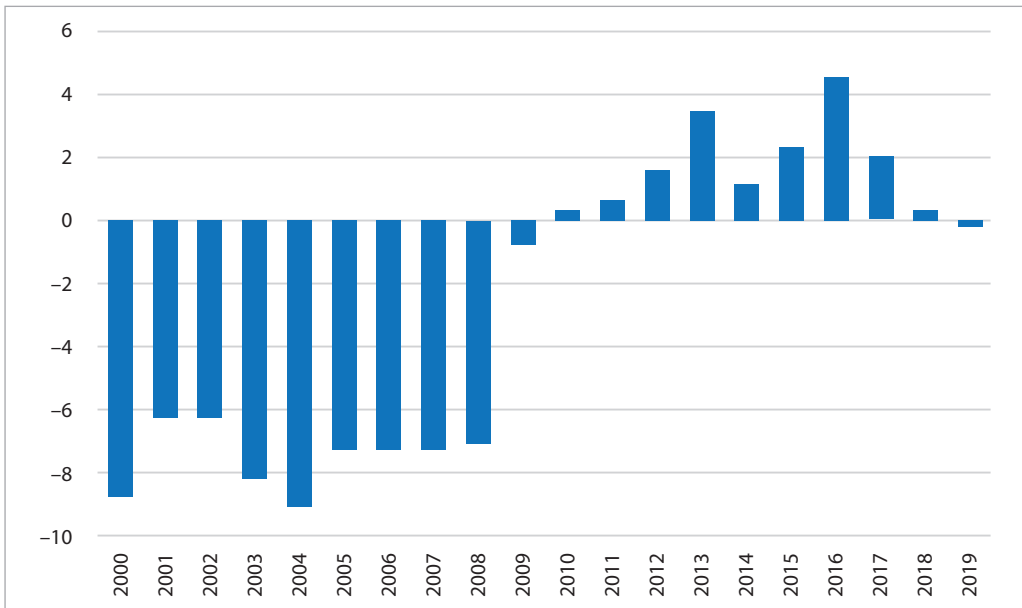

E.4. Magyarország külső egyensúlyának alakulása és gazdaságpolitikai összefüggései 2000 és 2020 között

Egy ország külső egyensúlyának alakulását a fizetési mérlegnek (*balance of payments – BoP*), illetve egyik részmérlegének – a folyó fizetési mérlegnek (*balance of current account*) – a vizsgálatával tudjuk megragadni. Az elmúlt húsz év során Magyarország folyó fizetési mérleg egyenlege meglehetősen kontrasztos képet mutatott. 2000 és 2008 között a GDP-arányos egyenleg mindvégig negatív volt, nagyjából -6 és -9% között ingadozott. 2009-ben még mindig passzívum volt megfigyelhető, azonban ennek mértéke ($-0,7\%$) lényegesen kisebb volt a megelőző évekhez képest. Az egyenleg pozitívba fordult a rákövetkező évben, majd egészen 2018-ig folyamatos szufficit (többség) volt tapasztalható, azonban ennek mértéke 2017-től csökkenni kezdett. A folyó fizetési mérleg többletének fokozatos eliminálódását követően 2019-ben már ismét egy enyhe passzívum volt megfigyelhető. A folyó fizetési mérleg egyenlegének éves alakulását szemlélteti az alábbi diagram 2000 és 2019 között.

E4.1. ábra: A folyó fizetési mérleg alakulása 2000 és 2019 között

Forrás: OECD [é. n.] alapján a szerző szerkesztése

Az elemzésnél kulcsfontosságú, hogy a pusztán számadatokon túlmenően feltárjuk azokat a fontosabb gazdasági, illetve gazdaságpolitikai tényezőket és összefüggéseket is, amelyek érdemben hozzájárultak a grafikonon látható adatsor alakulásához.

A 2000-es évtizedben tapasztalt passzívum kialakulásához és fennmaradásához alapvetően két – egy hosszabb távon érvényesülő és egy átmeneti – tényező járult hozzá. Az első, hogy

a gazdaságpolitika 2001-ben olyan költségvetési lazításba (például minimálbér-emelés, állami vásárlások vagy a központi költségvetésből igénybe vehető támogatások) kezdett, amelynek következtében megbomlott a fiskális egyensúly. Az expanzív politika a 2002-es választások után is tovább folytatódott, amikor a jelentős mértékű közszolgálati béremelések, valamint egyéb pótlólagos költségvetési kiadási tételek csak tovább fokozták az államháztartás hiányát. A növekvő kiadások az érdemben nem változó adóbevételek mellett tehát a passzívum irányába terelték a folyó fizetési mérleg egyenlegét. Az E4.1. táblázat a költségvetési hiány alakulását mutatja 2000 és 2019 között.

E4.1. táblázat: Az államháztartási hiány alakulása 2000 és 2019 között (a GDP százalékában)

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
-3,0	-4,0	-8,8	-7,2	-6,6	-7,8	-9,3	-5,1	-3,8	-4,8
2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
-4,4	-5,2	-2,3	-2,6	-2,8	-2,0	-1,8	-2,4	-2,1	-2,1

Forrás: az Eurostat [é. n.] adatbázisa alapján a szerző szerkesztése

A másik tényező, amely a negatív folyamatot erősíthette, a forint árfolyamában bekövetkező változás volt. A hazai fizetőeszköz árfolyamának erősödése 2003 januárjában kezdődött, amikor a devizapiacra spekulációs támadás érte a forintot. Jóllehet a forint erősödése negatívan befolyásolta az exportágazat versenyképességét – és így a külkereskedelmi mérleget –, a hatás csak rövid távon érvényesült, hiszen a Magyar Nemzeti Bank azonnali kamatcsökkentésbe kezdett. Az irányadó ráta első csökkentésére 2003. január 16-án került sor, amikor a jegybank a kamatlábat 8,5%-ról 7,5%-ra csökkentette. Egy nappal később – január 17-én – második csökkentés is történt, amelynek keretében a jegybanki alapkamat 6,5%-ra mérséklődött.

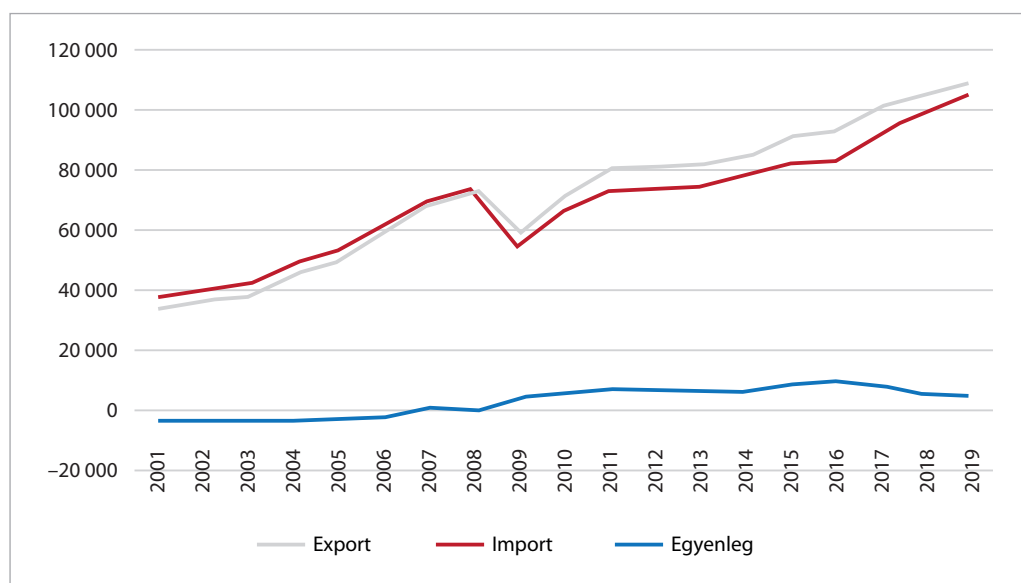
Nem tett jót a folyó fizetési mérleg pozíciójának a jelentős részben a belső fogyasztás felpörgetésén alapuló gazdasági növekedés sem. A háztartások fogyasztásának erőltetett növekedése ugyanis az érme másik oldalaként a magánmegtakarítások csökkenésével járt együtt, ami szintén negatív hatással volt a folyó fizetési mérleg alakulására. Ehhez társult még a beruházások növekvő hányada is, a keletkező hiányt pedig jellemzően külső hitelekből finanszírozták. A folyó fizetési mérleg egyenlege 2004-ben mutatta a legnagyobb hiányt (–9,1%), majd a következő években –7% körül „stabilizálódott”.

A 2006-os választási év ismét felerősítette a politikai üzleti ciklust, de ekkorra már nyilvánvalóvá vált az államháztartás helyzetének tarthatatlan állapota is. A jelentős mértékű költségvetési deficit következtében elengedhetetlenné vált az államháztartás kiigazítása. Ez elviekben hosszabb távon javíthatta volna Magyarország versenyképességét és gazdasági helyzetét, azonban a 2008 őszén kirobbant pénzügyi és világgazdasági válság hamar elérte hazánkat is, negatív következményei pedig súlyos gazdasági és társadalmi károkat okoztak.

A válság negatív hatásai ugyanakkor egyértelmű pozitív hatást fejtettek ki a folyó fizetési mérlegre. Bár ezek a hatások szinte kizárólag a gazdasági aktivitás beszűkülésének, a belső kereslet visszaesése következtében előálló jelentős importcsökkenésnek, valamint a költségvetési megszorításoknak voltak köszönhetőek (például az általános forgalmi adó emelése, bérbefagyasztások a közszférában, a vagyonszármazékok bevezetése stb.), mégis érdemi javulást voltak képesek előidézni a folyó fizetési mérleg helyzetében. Mindezek eredményeként a passzívum hirtelen és jelentős mértékben csökkent 2009-re, 2010-re pedig már enyhe aktívum (0,3%) mutatkozott.

A 2010 és 2016 közötti években aztán a többlet trendszerűen emelkedett. Ezekben az esztendőkből továbbra is alacsony szintű volt a fogyasztási és beruházási kereslet, amely a gyenge forintárfolyammal – ezen keresztül pedig az exportbevételek növekedésével – kiegészülve tovább segítette az aktívum fennmaradását és gyarapodását.

A megélénkülő belső kereslet eredményeképp 2017-től kezdődően a meglévő aktívum fokozatosan csökkenni kezdett, és 2019-re ismét deficitessé vált a folyó fizetési mérleg. Az egyenleg gyors romlása leginkább a külkereskedelmi mérleg – azon belül is az áruk egyenlegének – változásával magyarázható, a 2016-ban még meglévő 4,6 milliárd eurós többlet 2018-ra 1,4 milliárd eurós hiánnyá alakult. 2019 harmadik negyedévében már bővült a külkereskedelmi egyenleg, amelyben elsősorban a szolgáltatás egyenleg magas szintje játszott a főszerepet. Az adott időszakban ugyancsak pozitív tendenciaként értékelendő, hogy az exportdinamika meghaladta az importdinamikát, ami a nettó export növekedését eredményezte. A pozitív fordulathoz továbbá a belföldi felhasználás (abszorpció) növekedési ütemében megfigyelhető lassulás, valamint a cserearányok javulása is hozzájárult. Az E4.2. ábra a magyar külkereskedelem alakulását mutatja a 2001 és 2019 közötti időszakban.

E4.2. ábra: A külkereskedelem alakulása 2001 és 2019 között (folyó áron, millió euróban)

Forrás: KSH-adatbázis alapján a szerző szerkesztése

A 2017-től elindult kedvezőtlen tendenciát, illetve a folyó fizetési mérleg kiigazításának megvalósítását feltehetően csak tovább fogja nehezíteni a 2020-ban kirobbant Covid-19-válság is. A koronavírus-járvány negatív gazdasági és szociális hatásait csökkenteni hivatott költségvetési expanzió, valamint a gazdaság ismételt beszűkülése nyomán elmaradó adóbevételek jó eséllyel ismét a mérleg hiányát fogják növelni. Kérdés persze, hogy mindezt mennyiben lesz képes ellensúlyozni a csökkenő fogyasztás és beruházás. Az említett tényezőkön túlmenően pedig az is kérdéses, hogy az elkövetkező időszakban hogyan fog alakulni a forint árfolyama.

A majdnem egy évtized után újra előálló passzívum ismét az ikerdeficit (a költségvetési hiány és a folyó fizetési mérleg hiány egyidejű fennállásának) veszélyét hozta felszínre. Az ikerdeficit

jelensége mindenképpen kedvezőtlen a makrogazdasági folyamatok szempontjából. Kérdés, hogy a hazai gazdaságpolitika milyen lépéseket tehet ennek elkerülése érdekében.

A magánszféra egyenlegét tekintve három alapvető lehetőség adódik. Az egyik lehetséges út, hogy a gazdaságpolitika különféle eszközökkel növeli a megtakarítást, amely végső soron segíti a folyó fizetési mérleg korrekcióját. A másik lehetőség a beruházási kereslet visszafogása, amely – hasonlóan az első lehetőséghez – csökkenti a hazai reálabzorpciót (vagy röviden abszorpciót). A harmadik út pedig e két változat egyszerre történő alkalmazása lehet, amely viszonylag gyorsabban visszaállíthatja az egyensúlyt, azonban átmenetileg mindenképpen nagyobb gazdasági áldozattal jár. Az államháztartás egyenlegére összpontosítva pedig a költségvetés bevételi oldalának növelése és/vagy a kiadási oldal visszafogása jelentheti a megoldást a folyó fizetési mérleg kiigazításához.

A magyar folyó fizetési mérleg tendenciájának elemzése tehát nagyon jól rávilágít arra, hogy milyen szoros összefüggés létezik a magánszektor helyzete, az államháztartás egyenlege, valamint a folyó fizetési mérleg alakulása között.

Ellenőrző kérdések:

1. Milyen főbb tényezők és folyamatok befolyásolják a folyó fizetési mérleg alakulását?
2. Általában véve milyen eszközökön keresztül képes hatást gyakorolni a gazdaságpolitika egy ország folyó fizetési mérlegére?
3. Vizsgálja meg Magyarország folyó fizetési mérlegének jelenlegi helyzetét! A jelenlegi gazdasági folyamatok és/vagy gazdaságpolitikai lépések hogyan befolyásolhatják azt?
4. Az import visszaesése és az export bővülése – minden egyéb tényező változatlanságát feltételezve – ugyanabba az irányba (az aktívum felé) tolja a folyó fizetési mérleget. Mit gondol, milyen üzenete van az egyik, illetve a másik folyamatnak?
5. Mit gondol, a koronavírus-válság milyen hatással lesz a magyar folyó fizetési mérleg alakulására? Válaszát indokolja!
6. Nézzon utána, hogyan alakult a magyar folyó fizetési mérleg a 2000 előtti években!
7. Milyen kapcsolat áll fenn a költségvetési egyenleg, a megtakarítások és a beruházások egyenlege, valamint a folyó fizetési mérleg között?
8. Milyen lehetséges gazdaságpolitikai „receptek” léteznek a folyó fizetési mérleg kiigazítására?

Irodalomjegyzék

Eurostat [é. n.]: *Database*. Online: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
KSH [é. n.]: *STADAT*. Online: www.ksh.hu/stadat
OECD [é. n.]: *Data*. Online: <https://data.oecd.org/>